

Кіянова Світлана Валентинівна
*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності Спеціальна освіта
Житомирський державний університет імені Івана Франка*
Науковий керівник:
Котлова Людмила Олександрівна
*кандидатка психологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти*

ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НУШ

Організація безбар'єрного інклюзивного освітнього середовища в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (НУШ) [2] постає як одне з найбільш вагомих і водночас найнапруженіших стратегічних спрямувань сучасної української освітньої галузі. Цей процес виходить далеко за межі суто педагогічної площини і вимагає глибокого системного підходу, що об'єднує правові, архітектурні, психологічні та соціальні трансформації. Сучасна освітня парадигма остаточно відмовляється від застарілої медичної моделі інвалідності, яка розглядала особливі освітні потреби (ООП) виключно через призму індивідуальних дефіцитів дитини, що потребують «виправлення». У свою чергу, Нова українська школа оперує соціальною моделлю, згідно з якою обмеження життєдіяльності та труднощі в освітньому процесі виникають не внаслідок самих порушень розвитку, а через наявність жорстких бар'єрів у суспільстві та навколишньому просторі. Таким чином, ключовий напрямок трансформації полягає не у спробах підлаштувати дитину під застарілі й негнучкі рамки системи, а у свідомому та системному усуненні цих бар'єрів на всіх рівнях функціонування закладу освіти [1].

Створення такого середовища неможливе без надійної та дієвої нормативно-правової бази [4], що базується водночас на засадах публічного й приватного права. Право на рівний доступ до якісної освіти без жодної дискримінації - це фундаментальне конституційне право, імplementоване у національне законодавство на основі Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. У сфері публічного права організація інклюзивного простору

вимагає від держави та органів місцевого самоврядування чіткої регламентації механізмів управління, забезпечення закладів освіти цільовим фінансуванням та створення прозорої системи підзвітності. Стосовно приватного права, тут йдеться про безумовний захист особистих немайнових прав дитини, зокрема права на гідність, вільний розвиток особистості та безпечне середовище. Інституційна безбар'єрність гарантує, що жоден учень не залишиться поза освітнім процесом через причини, пов'язані із бюрократією, нестачею фінансування або нездатністю адміністрації школи створити належні умови для його навчання та соціалізації [1, 4].

Базовим, найбільш видимим рівнем подолання перепон є забезпечення фізичної та архітектурної доступності навчального закладу. Реалізація цього завдання відбувається шляхом суворого дотримання принципів універсального дизайну та необхідності впровадження розумного пристосування [1]. Включення принципів універсального дизайну означає проектування будівель, навчальних кабінетів, рекреаційних зон, тобто зон відпочинку та прилеглих територій таким чином, щоб вони від самого початку були максимально комфортними для використання всіма здобувачами освіти, незалежно від їхніх фізичних або сенсорних можливостей. Йдеться не лише про встановлення пандусів з нормативно затвердженими стандартами (кутом нахилу) чи розширення дверних отворів, а й про комплексну ергономіку простору, а саме: відсутність виступів на підлозі (порогів), використання безпечних та екологічно чистих речовин, нетоксичних матеріалів, контрастне візуальне маркування для дітей з вадами зору, належне акустичне планування та освітлення, що є критично важливим для коректного сприйняття інформації. Невід'ємною складовою такого простору є також облаштування спеціальних ресурсних кімнат та зон сенсорного розвантаження. Саме тут дитина може зняти психоемоційну напругу, відновити власні ресурси та позайматися з фахівцями у максимально сприятливих умовах.

Проте подолання тільки фізичних бар'єрів не забезпечує повноцінної інклюзії, якщо освітній процес залишається негнучким та неадаптивним.

Інформаційна та навчально-когнітивна безбар'єрність в умовах Нової української школи (НУШ), вимагає впровадження універсального дизайну у сфері навчання [3]. Даний підхід зобов'язує педагогів надавати інформацію у варіативних форматах (візуальному - у зображеннях, аудіальному - у звуках, тактильному – у дотиках), пропонувати учням альтернативні способи для виконання завдань та стимулювати їхню пізнавальну активність через різноманітні методи взаємодії. Фундаментальним інструментом у цьому процесі виступає Індивідуальна програма розвитку (ІПР) [4], яка дає змогу чітко адаптувати або, за потреби, модифікувати, тобто змінити навчальні цілі, обсяг поданого матеріалу та критерії оцінювання відповідно до реального потенціалу дитини. Ключове значення у цьому процесі має формувальне оцінювання, яке виключає порівняння учнів між собою. Воно фокусується виключно на індивідуальній динаміці прогресу кожного, що запобігає стигматизації дитини через можливі тимчасові академічні невдачі та формує стійку внутрішню мотивацію до навчання [2, 3].

Особливої наукової та практичної актуальності в контексті розбудови безбар'єрного простору набуває проблема соціально-психологічної адаптації [1]. Яскравим ілюстративним прикладом, який демонструє всю складність та багатогранність цього процесу, є розвиток адаптивних здібностей у молодших школярів, які мають мовленнєві порушення. Для такої категорії дітей ключові обмеження криються не в площині архітектури, а скоріше в площині щоденної комунікації та обміну думками. Мовлення є основним інструментом соціалізації, процесу мислення та взаємодії між людьми, тому у разі його дисфункції неминуче з'являються труднощі з налагодженням зв'язків з однолітками, страх публічних висловлювань та створюється ризик соціальної ізоляції. З огляду на це, створення дійсно безбар'єрного середовища у цьому випадку має бути побудоване таким чином, щоб максимально мінімізувати комунікативний тиск, який пов'язаний із мовленням. Необхідно сформувати таке середовище, в якому діти почувалися б захищеними емоційно, де кожна спроба дитини висловити свою думку заохочується, а помилки не викликають

зневажливого ставлення. Весь педагогічний колектив зобов'язаний працювати на випередження над формуванням толерантності та емпатії у норма типових дітей, навчаючи їх алгоритмам конструктивної взаємодії та підтримки своїх однокласників, які потребують особливої підтримки [3].

Ефективна організація такого складного соціально-педагогічного утворення, як інклюзивне середовище, обумовлює необхідність злагодженої та високопрофесійної роботи мультидисциплінарної команди супроводу [4]. Сучасні реалії функціонування закладів загальної середньої освіти, як-от ліцеїв та гімназій, доводять, що для ефективного впровадження інклюзії необхідно припинити практику ізольованої роботи фахівців. Фахівці, такі як логопеди, практичні психологи та корекційні педагоги, не повинні обмежуватися виключно індивідуальними заняттями в окремих кабінетах. Натомість, їхні знання та навички слід органічно інтегрувати в щоденний освітній процес. Даний підхід реалізується завдяки злагодженій співпраці з вчителем початкових класів та асистентом вчителя (модель ко-течінгу, приклад спільного викладання) [3]. У такому форматі фахівці спільно планують уроки, розробляють дидактичні матеріали з урахуванням комунікативних та когнітивних потреб учнів, а також оперативно реагують на будь-які поведінкові чи емоційні виклики, які виникають безпосередньо в класі. Тільки така комбінація дозволяє створити безперервний простір підтримки, завдяки якому корекційно-розвиткові цілі досягаються в природній обстановці спілкування та здобуття знань [3, 4].

Не менш значущим елементом у процесі формування безбар'єрного освітнього середовища є трансформація підходів до взаємодії закладу освіти з родинами учнів. Батьки, чиї діти мають особливі освітні потреби, мають розглядатися не як пасивні споживачі освітніх послуг, тобто ті, хто лише отримує освітні послуги або сторонні спостерігачі, а як повноправні, рівноцінні партнери та ключові експерти щодо потреб власної дитини [2]. Відверта та відкрито побудована взаємодія між освітнім закладом та родиною знімає інформаційні та психологічні бар'єри. Це дозволяє уніфікувати підходи до

навчання та виховання вдома і в школі, що значно підвищує загальну ефективність корекційно-навчальної діяльності. Водночас адміністрація закладу освіти повинна забезпечувати умови для постійного професійного розвитку педагогів, оскільки неготовність вчителя працювати в умовах різноманітності, зокрема, через брак знань, стереотипи, професійне вигорання, є одними з найпотужніших прихованих бар'єрів на шляху до реалізації справжньої інклюзії.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що організація безбар'єрного інклюзивного освітнього середовища в рамках Концепції НУШ [2] являє собою складний, тривалий, але життєво необхідний процес трансформації суспільної свідомості та освітньої практики. Це комплексна робота, яка вимагає необхідності узгодження нормативно-правових механізмів, значних інвестицій у розвиток інфраструктури, запровадження адаптивних методик та забезпечення високого рівня психологічної обізнаності серед всіх учасників освітнього процесу. Подолання фізичних, інформаційних та соціальних бар'єрів, особливо забезпечення умов для успішної адаптації дітей зі складними комунікативними чи іншими особливими потребами, перетворює школу на інститут соціальної справедливості. Зрештою, створення такого підтримуючого та екологічного середовища постає як стратегічна інвестиція у формування розвиненого, демократичного суспільства, де багатоманітність людського потенціалу визнається найвищою цінністю, а право кожної людини на освіту та самореалізацію гарантується не лише на папері, а й у реальному житті [1].

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%25D1%2580#Text>

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / під заг. ред. М. Грищенка. Київ : М-во освіти і науки України, 2016. 40 с. URL:

https://www.researchgate.net/publication/347510048_Nova_ukrainska_skola_Konceptualni_zasadi_reformuvanna_serednoi_skoli

3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна практика: технології навчання : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ «Літера ЛТД», 2019. 160 с. (Серія «Інклюзивне навчання»).

4. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15 вер. 2021 р. № 957. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%25D0%25BF#Text>